

zbornici

IZAZOVI ODRŽIVOG RAZVOJA U SRBIJI I EVROPSKOJ UNIJI

UREDNICI

Predrag Jovanović
Sanja Stojković Zlatanović

IZAZOVI ODRŽIVOG RAZVOJA
U SRBIJI I EVROPSKOJ UNIJI

IZDAVAČ

Institut društvenih nauka
Beograd, 2020

ZA IZDAVAČA

dr Goran Bašić

RECENZENTI

dr Predrag Petrović
dr Vladimir Nikitović
dr Dejan Trifunović
dr Marta Sjeničić

EDICIJA

Zbornici

UREDNIKA EDICIJE

dr Mirjana Dokmanović

ISBN 978-86-7093-237-1

zbornici

IZAZOVI
ODRŽIVOG
RAZVOJA
**U SRBIJI I
EVROPSKOJ
UNIJI**

UREDNICI

dr Predrag Jovanović

dr Sanja Stojković Zlatanović

INSTITUT
DRUŠTVENIH NAUKA
BEOGRAD
INSTITUTE
OF SOCIAL SCIENCES
BELGRADE

IVANA OSTOJIĆ
Stručna savetnica
Institut društvenih nauka, Beograd
ivanaostojic27@yahoo.com

Institucionalna komponenta održivog razvoja Srbije¹

Apstrakt

Konceptu održivog razvoja danas pripada centralno mesto u razmatranju drugoročne perspektive opstanka i napretka čovečanstva. Održivi razvoj podrazumeva eksploataciju resursa, upravljanje investicijama, tehnološki razvoj i institucionalne promene koje moraju biti konzistentne sa budućim, a ne samo sa sadašnjim potrebama. Takav razvoj podrazumeva zadovoljavanje sadašnjih potreba, bez ugrožavanja sposobnosti budućih generacija da zadovolje svoje potrebe. U ovom radu će se analizirati ekonomski aspekti održivog razvoja, kao i prednosti i nedostaci za održivi razvoj Republike Srbije. Akcenat je na analizi institucionalne komponente održivog razvoja i ukazaće se na njenu važnost i ključnu ulogu u povezivanju i pružanju potpore ostvarenju ostalih ciljeva održivog razvoja. Zastupljenost inkluzivnih institucija u jednom društvu koje promovišu vladavinu prava omogućava bezbednost privatne svojine, nepristrasan pravni sistem i takve institucije kreiraju inkluzivna tržišta. Prisutnost efektivnih, pouzdanih, delotvornih, odgovornih, transparentnih institucija je polazna osnova za implementaciju svih ostalih ciljeva održivog razvoja.

Ključne reči: održivi razvoj, institucije, vladavina prava, privredni rast

¹ Rad je napisan u okviru Programa istraživanja Instituta društvenih nauka za 2020. godinu koji podržava Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja

Uvod

■ Savremeni uslovi života koji sa sobom nose sve veći porast broja stanovnika, iscrpljivanje prirodnih resursa, koji su ograničeni, kao i mnogobrojne probleme ekološke prirode, nametnuli su pitanje i bavljenje problematikom održivog razvoja. Sadašnje generacije koje koriste resurse i životnu sredinu treba da omoguće i budućim generacijama podjednako pravo na ubiranje koristi od prirode, tj. životne sredine i samo onaj koncept privrednog razvoja koji to omogućava u toku neograničenog vremenskog perioda, može se smatrati održivim. To, takođe, podrazumeva korišćenje resursa na način da buduće proizvodne mogućnosti čovečanstva ostanu očuvane. Sve navedeno ukazuje na činjenicu da je koncept održivosti danas postao prihvaćen kao uslov opstanka i napretka čovečanstva (Solow, 1974, str. 32).

Održivi razvoj predstavlja integralni ekonomski, tehnološki, socijalni i kulturni razvoj, usklađen sa potrebama zaštite i unapređenja životne sredine, koji omogućava sadašnjim i budućim generacijama zadovoljavanje njihovih potreba i poboljšanje kvaliteta života. Ekonomski aspekti održivog razvoja obuhvataju: 1) privredni razvoj zasnovan na rastu zaposlenosti, produktivnosti i povećanju učešća bolje plaćenih poslova, što skupa vodi smanjivanju siromaštva; 2) održivi ekonomski razvoj zasnovan na podsticanju inovacija, socijalno odgovornog preduzetništva i održivim makroekonomskim pokazateljima (investicije, zaduženost, spoljnotrgovinski bilans i drugo); 3) izgradnju odgovornih, efikasnih i inkluzivnih institucija, jačanje vladavine prava i suzbijanje korupcije kao preduslova za održivi ekonomski razvoj. Shodno tome, u ekonomskoj nauci uspostavljen je konsenzus o stavu da su institucije koje promovišu vladavinu prava od suštinskog značaja za uspešne dugoročne ekonomske performanse i dinamičan ekonomski rast i razvoj (Mignaqui, 2014, str. 62).

Potrebno je izbalansirati tri veoma važna faktora održivog razvoja: održivi razvoj ekonomije, privrede i tehnologije, održivi razvoj društva na bazi socijalne ravnoteže i zaštita životne sredine uz racionalno raspolaganje prirodnim resursima. Važno je navedene ciljeve spojiti u celinu koju će podržavati odgovarajuće institucije. S toga, ključne pretpostavke neophodne za primenu koncepta održivog razvoja privrede i društva jeste zastupljenost odgovarajućih inkluzivnih

institucija koje promovišu vladavinu prava. Pod snažnim i pouzdanim institucijama se podrazumevaju efikasne institucije okrenute ka korisnicima, koje se opisuju kao „dobre“ institucije (Nacionalna strategija održivog razvoja, 2008, str. 3). Institucije i institucionalni mehanizmi kao pokretači privrednog rasta predstavljaju ključni faktor objašnjenja razlika u ostvarenim stopama privrednog rasta između razvijenih i manje razvijenih zemalja.

Održivi razvoj Republike Srbije – institucionalna dimenzija

Ciljevi održivog razvoja predstavljaju inkluzivnu agendu. Agenda o održivom razvoju EU do 2030. godine promoviše iskorenjivanje svih vrsta i dimenzija siromaštva, opisujući taj proces kao „najveći globalni izazov i neophodan uslov za održivi razvoj“. Zastupljenost dobro plaćenih poslova je najperspektivniji način za sprečavanje siromaštva, a prateći cilj jeste smanjenje nivoa nezaposlenosti. Istovremeno, rast nejednakosti otežava napore da se smanji siromaštvo. Razlike u dohotku, društvenom statusu i političkoj moći sputavaju proces održivog razvoja (Adams, 2006, str. 32–33).

Sadržinski okvir održivog razvoja sastoji se od šest elemenata koji se mogu klasifikovati na sledeći način: 1. dostojanstvo (da umanjí siromaštvo i suprotstavi se nejednakostima), 2. ljudi (da obezbedi zdrave živote, znanje i inkluziju žena i dece), 3. prosperitet (da ojača snažnu, inkluzivnu i transformativnu ekonomiju), 4. planeta (da zaštiti ekosistem za sva društva i pokolenja), 5. pravda (da unapredi sigurna i miroljubiva društva i jake institucije) i 6. partnerstvo (da katalizuje globalnu solidarnost za održivi razvoj). Integrisana agenda održivog razvoja podrazumeva finansiranje, primenu tehnologije, kao i investicije u kapacitete održivog razvoja (Ki–Moon, 2014, str. 3–5).

Ciljevi održivog razvoja su međusobno povezani. Njihovo ostvarenje podrazumeva partnerstvo vlada, privatnog sektora, civilnog društva i građana kako bi se budućim generacijama obezbedilo bolje životno okruženje. Od izuzetnog značaja jeste svest vlada da integrišu pomenute ciljeve u svoje nacionalne razvojne planove i politike. Ciljevi održivog razvoja integrišu se u nacionalno planiranje, budžete, pravne poretke i institucije država. Ove strategije treba sagledati i primeniti na lokalnim nivoima i uz

angažovanje lokalnih vlasti, uz obezbeđenje kapaciteta za implementaciju od strane institucija izvršne vlasti, predstavničkih tela i sudstva (Pogge, 2015, str. 3).

Analizirajući Nacionalnu strategiju održivog razvoja Srbije možemo uvideti da se održivi razvoj definiše kao „ciljnoorijentisan, dugoročan, neprekidan, sveobuhvatan i sinergetski proces koji utiče na sve aspekte života (ekonomski, socijalni, ekološki i institucionalni) na svim nivoima. Dugoročni koncept održivog razvoja podrazumeva stalni ekonomski rast koji osim ekonomske efikasnosti, tehnološkog napretka, više čistijih tehnologija, inovativnosti celog društva i društveno odgovornog poslovanja obezbeđuje smanjenje siromaštva, dugoročno bolje korišćenje resursa, unapređenje zdravstvenih uslova i kvaliteta života, smanjenje zagađenja na nivo koji mogu da izdrže činioци životne sredine, sprečavanje novih zagađenja i očuvanje biodiverziteta“ (Nacionalna strategija održivog razvoja, 2008, str. 2).

Glavne prednosti za održivi razvoj Republike Srbije se prevashodno ogledaju u njenom dobrom geografskom položaju, kvalitetnim ljudskim resursima, uspostavljenim pravnim osnovama demokratskog i otvorenog društva, rastu privatnog sektora, podizanju ugleda Republike Srbije u regionu, porastu svesti o neophodnosti planiranja održivog razvoja na lokalnom nivou, visokom stepenu biološke raznovrsnosti i raznovrsni prirodnih resursa, visokom stepenu kulturne infrastrukture i kulturnih vrednosti (Nacionalna strategija održivog razvoja, 2008, str. 15).

Posmatrajući kvalitet institucija u Srbiji, može se konstatovati da je potrebno izgraditi inkluzivne institucije koje će je voditi ka ekonomskom progresu i pospešiti proces evropskih integracija. Takve institucije promovišu vladavinu prava, deluju antimonopol-ski, doprinose ekonomskim aktivnostima, rastu produktivnosti i ekonomskom napretku. Takve institucije omogućavaju bezbednost privatne svojine, nepristrasan pravni sistem i javne usluge koje omogućavaju ravnopravnost u razmeni i ugovaranju, kao i učešće građana u ekonomskim aktivnostima (Acemoglu & Robinson, 2010, str. 18–20).

Slabosti za održivi razvoj Republike Srbije predstavljaju nedovoljan nivo opšteg poverenja građana u institucije, visok stepen razlika u regionalnom razvoju, nedovoljan broj greenfield investicija, nedovoljna ulaganja u razvoj privrede, nedostatak saobraćajne i

komunalne infrastrukture, odliv mozgova, niska stopa izdvajanja za obrazovanje, nauku i socijalnu zaštitu iz BDP-a, nepovoljan društveno-ekonomski položaj mladih, prekomerno zagađenje voda, vazduha i zemljišta, loša praksa upravljanja otpadom, nedostatak podsticaja za smanjenje zagađenja (Nacionalna strategija održivog razvoja, 2008, str.15–16).

Potporu ostvarenju održivog razvoja Republike Srbije svakako predstavlja zastupljenost inkluzivnih institucija i vladavine prava. Stabilne i kvalitetne institucije su veoma važni pokretači privrednog rasta. Institucije upravo određuju koliko su države stabilne, a stabilnost institucija je svojevrsan indikator zrelosti jednog društva. Privredni rast će biti ostvaren u zavisnosti od toga da li su zastupljene institucije koje pospešuju ili podrivaju taj rast. Inkluzivne institucije će svakako biti generatori ekonomskog rasta i održivog razvoja i obezbediti stanovništvu sigurniji i kvalitetniji život (Petrović, Brčerević, Gligorić, 2019, str. 28–29).

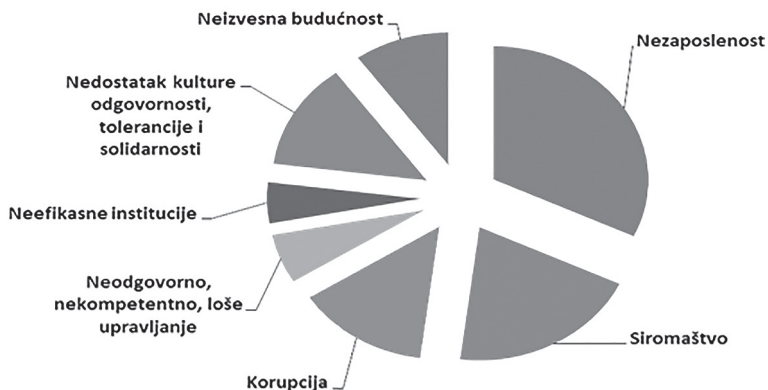
Prema preporukama Nacionalne strategije održivog razvoja, u Republici Srbiji treba obezbediti institucije koje treba da omogućće uspostavljanje adekvatnog makroekonomskog okruženja za razvoj ekonomije znanja. To podrazumeva razvoj i utemeljenje institucija koje:

- uspostavljaju i šire svojinska prava u društvu,
- ograničavaju oduzimanje nečijeg dohotka ili imovine,
- u najvećoj mogućoj meri obezbeđuju jednake šanse za najšire slojeve društva u domenu zapošljavanja, socijalne sigurnosti i ljudskih prava (Nacionalna strategija održivog razvoja, 2008, str. 32).

Prema osnovnim funkcijama, institucije ekonomije zasnovane na znanju dele se na:

- tržišno nastajuće institucije – uspostavljaju i štite svojinska prava bez kojih nema tržišta,
- tržišno regulišuće institucije – bave se regulacijom, eksternalijama, ekonomijom obima, nesavršenim informacijama,
- tržišno stabilizujuće institucije – umanjuju ekonomsku nestabilnost i efekte finansijskih kriza,
- tržišno legitimizujuće institucije – obezbeđuju socijalnu zaštitu, zdravstveno i penziono osiguranje (Nacionalna strategija održivog razvoja, 2008, str. 33).

Grafikon 1. Ključni problemi u Srbiji prema mišljenju građana

Izvor: Institucije za održivi razvoj, 2020, <http://www.ciljeviodrzivograzvoja.net/16-cilj-odrzivog-razvoja/>

O tome kakvo je poverenje građana u institucije govori i grafikon 1. koji pokazuje da su građani Srbije korupciju, loše upravljanje i neefikasne institucije navodili kao drugi najvažniji problem sa kojim se suočavaju, odmah iza nezaposlenosti. Kako istraživanje pokazuje, efikasne, pouzdane i inkluzivne institucije koje uživaju poverenje građana nisu samo cilj, već predstavljaju neophodno sredstvo za realizaciju ostalih ciljeva održivog razvoja (Leković, 2015, str. 47–49).

U prilog prethodnoj konstataciji govori i činjenica da važan izazov za Srbiju i dalje predstavlja neefikasnost pravosuđa, visok stepen korupcije, velika državna preduzeća koja posluju sa gubicima, zastupljenost sive ekonomije i sl. S druge strane, nastajanje, razvoj i utemeljenje inkluzivnih institucija nije kratak proces i podrazumeva i ispunjenost određenih političkih preduslova kao što su: zastupljenost parlamentarne tradicije, poštovanje zakona i propisa, poštovanje privatne svojine, poštovanje državne svojine, snažno javno mnjenje i sl. (Acemoglu, 2009, str. 28–29).

Institucionalni kapaciteti u Srbiji

Da bi institucije mogle uspešno da ostvaruju svoje ciljeve, neophodno je da poseduju adekvatne kapacitete, pre svega kadrovske

i da imaju efikasan način upravljanja i organizacije rada (Nort, 2003, str. 147.). Pitanju kadrovskih kapaciteta se u Srbiji prilazi uglavnom formalno, uzimajući u obzir samo broj zaposlenih. Ono što je važno istaći je da je broj zaposlenih nepotpun pokazatelj kapaciteta institucije. Još značajniji indikator kapaciteta je kvalitet kadrova kojima institucija raspolaže, njihova ekspertiza i radno iskustvo. Institucije koje ne pružaju konkurentne uslove rada bilo u pogledu plate ili radnih uslova, često ostaju bez kadrova koje moraju zameniti novim.

Osposobljavanje kadrova za rad podrazumeva obuku na poslu i dodatne obuke koje padaju na teret institucije, s tim da su rezultati, u početnom periodu rada novozaposlenog, ukoliko je bez radnog iskustva, mali. Pritom on, tokom perioda obuke na radu, stvara dodatni posao postojećim zaposlenim koji učestvuju u njegovom obučavanju. Tek nakon dostizanja određenog nivoa obučenosti, novozaposleni može da pruži značajniji radni doprinos i bude pomoć kolegama.

Ulaganja u dalje usavršavanje i sticanje iskustva novozaposlenog čini ga sve korisnijim instituciji u kojoj radi. S toga, odlazak ovakvih kadrova predstavlja veliki udarac sa aspekta kapaciteta institucije. Odlaskom ovakvog kadra „odlazi” i iskustvo i znanje koje je stekao. Ukoliko više kadrova koji su imali značajnu ulogu u radu napusti instituciju, preti opasnost da se izgubi „institucionalna memorija”, odnosno naučeni način rada i postupanja u određenim situacijama i praksa koju su uspostavljali godinama. S toga, značajni pokazatelji kadrovskih kapaciteta institucija su, pored broja zaposlenih, nivo stručnosti u obavljanju poslova na kojima rade, godine iskustva i stepen fluktuacije kadrova u njoj.

U kojoj meri će institucija biti u stanju da iskoristi resurse kojima raspolaže, uključujući tu kadrove kao najznačajniji resurs, zavisi od spoljnjih i unutrašnjih uticaja. U spoljne faktore spadaju status i nezavisnost u radu. Pod ovim se podrazumeva da institucija može da postupa u skladu sa zakonom i da na njeno odlučivanje ne utiče politički nivo. Primer takve institucije je Poverenik za pristup informacijama i zaštitu ličnih podataka koji je uspostavio punu objektivnost i nepristrasnost u postupanju. Ova, kao i druge institucije iz tzv. „četvrtne grane vlasti”, poput Zaštitnika građana, Državne revizorske institucije, Komisije za zaštitu konkurencije, Poverenice za rodnu ravnopravnost, Agencije za borbu protiv korupcije i drugih, karakteriše to što su odgovorne neposredno Narodnoj skupštini, kako bi se obezbedio njihov nepristrasan rad i kontrola izvršne vlasti.

Pored odnosa prema političkom delu vlasti, za efikasnost rada institucije je od velikog značaja i način unutrašnjeg organizovanja i upravljanja. Savremeni način upravljanja podrazumeva da se odlučivanje što više približi nivou izvršenja. Političari određuju strateške okvire i ciljeve, dok se odluke o tome kako najefikasnije ostvariti te ciljeve prepuštaju profesionalcima iz javne administracije (Papadopoulos, 2007, str. 470–475). Na taj način se postiže veća uključenost nižih nivoa i motivisanost da rade na realizaciji ciljeva institucije. Istovremeno se viši nivoi odlučivanja rasterećuju donošenja odluka u rutinskim situacijama i mogu da se posvete strateškom odlučivanju.

U Srbiji je centralizacija odlučivanja u javnoj upravi vrlo izražena. Prema istraživanjima čak i odgovore na zahteve po osnovu prava na pristup informacijama od javnog značaja najčešće potpisuju ministar ili direktor preuzimajući time odgovornost i za ovo postupanje (SIGMA, 2017, str. 20–22). U čak 60% slučajeva ugovor o nabavkama male vrednosti (do 5.000 evra) potpisuje ministar preuzimajući odgovornost za postupke nabavki, koje zbog svoje niske vrednosti previđaju jednostavniju proceduru. Pomenuta studija potvrđuje da se u većini javnih administracija na Zapadnom Balkanu ne koristi dovoljno delegiranje rutinskih odluka, s tim da se više od polovine ispitanih slučajeva ne koristi minimum očekivanog delegiranja.

U takvim uslovima, niži nivo odlučivanja, ne samo da prihvata centralizaciju, već dodatno nastoji da imaju što manju odgovornost i traže odobrenje i za najsitnije odluke. Kada preduzimaju aktivnosti koriste se formalne procedure i dokumentuje nezavisno od toga da li data aktivnost opravdava. Isti način ponašanja se odigrava i u odnosima sa izvršiocima, tako da organizacija multiplikuje administraciju, interne dokumente (Tmušić, 2014, str. 292).

Srednji nivo menadženta se sve više ponaša „izvršilački”. Pribežava se sve većoj formalizaciji u komunikaciji sa višim nivoima odlučivanja unutar institucije, a prema nižem nivou (izvršiocu) uglavnom samo prenosi zadatak i formalizuje ga kako bi izbegao odgovornost u slučaju problema u sprovođenju. Srednji nivoi upravljanja retko daju inicijativu i predloge za rešavanje problema, posebno za unapređenje rada i organizacije institucije, jer time stvara dodatni posao i odgovornost, a time i rizik po sebe.

Razlozi za nizak nivo delegiranja odlučivanja, prema istraživanjima su sledeći (SIGMA, 2017, str. 38):

- nedostatak poverenja političara u niže nivoe i težnja da se izbegne odgovornost za nešto što drugi radi,
- nedostatak kompetentnog i motivisanog osoblja,
- zaposleni koji su demotivisani da se više uključe u proces odlučivanja,
- vreme i napor potrebni da se sprovede nadzor i izveštavanje,
- odsustvo jasnih i na performanse orijentisanih ciljeva.

U narednom periodu, jačanje institucija mora da obuhvati otklanjanje slabosti koje klasifikujemo na sledeći način:

- 1) visok stepen centralizacije,
- 2) minimalno delegiranja odlučivanja,
- 3) vrlo nizak stepen motivacije,
- 4) visok nivo formalizacije i fokusiranost na formu,
- 5) zanemarivanje rezultata i performansi.

Snažne institucije i održivi razvoj

Cilj održivog razvoja pod rednim brojem 16. se odnosi na mir, pravdu i snažne i kvalitetne institucije i podrazumeva da je važno promovisati miroljubiva i inkluzivna društva za održivi razvoj, obezbediti pristup pravdi za sve i izgraditi delotvorne, odgovorne i inkluzivne institucije na svim nivoima. Mir, stabilnost, ljudska prava i efikasno upravljanje koje počiva na vladavini prava bitni su katalizatori održivog razvoja. Jačanje vladavine prava i promovisanje ljudskih prava predstavljaju ključne poluge ovog procesa (Spithoven, 2019, str. 444).

Kao što se vidi iz naredne tabele, ovaj cilj obuhvata širok spektar potciljeva, od obezbeđivanja zakonskog identiteta, preko zaštite od nasilja, do osiguravanja učešća u donošenju odluka, smanjenja korupcije i zaštite osnovnih sloboda. Kroz analizu ovih potciljeva dolazimo do odgovora na pitanje zbog čega je od presudnog značaja za razvoj jednog društva bitna zastupljenost pouzdanih, inkluzivnih i efikasnih institucija. Takve institucije predstavljaju determinantu razvoja i glavne činioce društvene kohezije. One ne omogućavaju pristup političkoj moći i ekonomskom bogatstvu samo privilegovanom krugu ljudi, već pružaju šansu većem broju ljudi da učestvuju u političkom i ekonomskom životu (Acemoglu, Robinson, & Thaicharoen, 2003, str. 58).

Svojim transparentnim i efikasnim radom ove institucije, razvijaju vrednosti poverenja i solidarnosti u društvu i na taj način stvaraju atmosferu u kojoj su građani, udruženja, kompanije motivisani da se obrazuju, uče, rade, stvaraju, usavršavaju, napreduju. Zastupljenost inkluzivnih institucija će obezbediti ravnomerniju raspodelu resursa i doprineće ekonomskim aktivnostima, rastu produktivnosti i ekonomskom napretku. U takvim okolnostima građani žive u uređenom sistemu u kojem se poštuju zakoni i vladavina prava što im garantuje zaštitu identiteta, imovine, ali i ličnu sigurnost (Asemoglu & Robinson, 2012, str. 160–165).

Tabela 1. Mir, pravda i snažne institucije:

Svuda značajno smanjiti sve oblike nasilja i sa njima povezane stope smrtnih slučajeva
Okončati zloupotrebu, eksploataciju, trgovinu i sve oblike nasilja i torture nad decom
Promovisati vladavinu prava na nacionalnom i međunarodnom nivou i osigurati jednak pristup pravdi za sve
Do 2030. značajno smanjiti nezakonite tokove novca i oružja, poboljšati pronalaženje i vraćanje ukradene imovine i boriti se protiv svih oblika organizovanog kriminala
Značajno smanjiti korupciju i podmićivanje u svim njihovim pojavnim oblicima
Razviti delotvorne, odgovorne i transparentne institucije na svim nivoima
Osigurati odgovorno, inkluzivno, participativno i reprezentativno donošenje odluka na svim nivoima
Proširiti i povećati učešće zemalja u razvoju u institucijama globalnog upravljanja
Do 2030. za sve obezbediti zakonski identitet, uključujući registraciju prilikom rođenja
Osigurati javni pristup informacijama i zaštitu osnovnih sloboda, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom i međunarodnim sporazumima
Osnažiti relevantne nacionalne institucije, između ostalog i preko međunarodne saradnje, za izgradnju kapaciteta na svim nivoima, posebno u zemljama u razvoju, radi sprečavanja nasilja i borbe protiv terorizma i kriminala
Promovisati i sprovesti nediskriminatorske zakone i politike radi postizanja održivog razvoja

Izvor: Institucije za održivi razvoj, 2020, <http://sdg.indikatori.rs/sr-latn/area/peace-justice-and-strong-institutions/>

Prisutnost efektivnih, pouzdanih, delotvornih, odgovornih, transparentnih institucija je polazna osnova za implementaciju svih ostalih ciljeva održivog razvoja. Bez delotvornih i odgovornih institucija nema ni unapređenja obrazovanja, tehnološkog razvoja, poboljšanja zdravstvene zaštite, smanjenja nejednakosti i sl. Zbog toga je važno da se u definisanju nacionalnih agendi održivog razvoja posebna pažnja pokloni ovom cilju (Ferguson, 2016, str. 37–38).

Jedan od ključnih nacionalnih prioriteta Republike Srbije čije ispunjenje ima veoma važnu ulogu u ostvarenju vizije održivog jeste pristupanje naše zemlje Evropskoj uniji. Kao glavni faktor i preduslov koji omogućava uključivanje u evropske integrativne tokove i pristupanje Evropskoj uniji, jeste upravo razvoj stabilnih institucija koje garantuju demokratiju, vladavinu prava i poštovanje i zaštitu ljudskih prava i prava manjina (Nacionalna strategija održivog razvoja, 2008, str. 12).

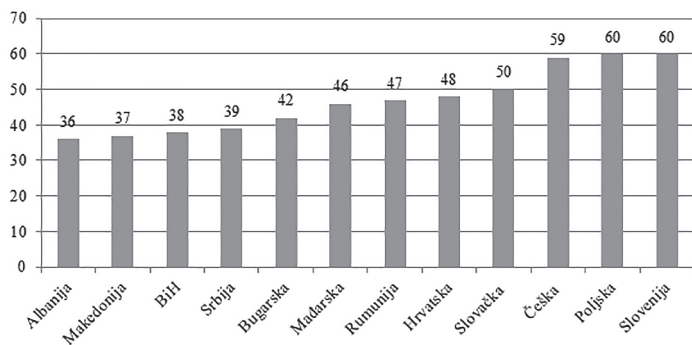
Od Srbije se očekuje da u toku pristupanja dokaže da je sposobna da primenjuje pravne tekovine EU na svojoj teritoriji od dana pristupanja na isti način, kao i stare države članice. Ona to mora dokazati u pristupnom periodu. Zbog toga je usklađivanje domaćeg zakonodavstva u tom periodu i izgradnja institucija koje moraju biti sposobne da primenjuju to pravo, kao i sudova koji nadziru ceo sistem, od ključnog značaja. Možemo zaključiti da je sposobnost primene prava EU na teritoriji Srbije uslov za članstvo, a ne njegova posledica (Ostojić, Jovanović, Petrović, 2019, str. 128–130).

Reforma pravosuđa obuhvata neophodnost da ono postane nezavisno, nepristrasno, efikasno, odgovorno i profesionalno. Borba protiv korupcije obuhvata nekoliko aspekata: preventivno delovanje, represiju u smislu procesuiranja krivičnih dela korupcije i institucionalni okvir, koji mora biti postavljen tako da obezbedi efikasno rešavanje ovog pitanja. Da bi ispunila uslove iz ovog poglavlja, Srbija treba da sprovede brojne reforme i aktivnosti koje imaju direktan uticaj na svakodnevni život građana. Ustanovljavanje pouzdanog pravosudnog sistema, u kome će građani moći da zaštite svoja prava i da u optimalnom roku dobiju konačne presude, osnovna je dobit svih aktivnosti koje se preduzimaju u oblasti reforme pravosuđa. Osim toga, uz efikasan pravosudni sistem i efikasnu borbu protiv korupcije, Srbija postaje država koja ima stabilan pravni sistem i pouzdana zemlja koja na taj način postaje privlačna za investiranje (Evropska komisija, 2019, str. 14–17).

U prilog prethodno navedenom govori i konstatacija da narušavanje privatnih svojinskih i ugovornih prava, odnosno njihova eksproprijacija, neminovno dovodi do umanjenja stvarnih, pa time i očekivanih prinosa, što dovodi do slabljenja podsticaja vlasnicima proizvodnih faktora da ih investiraju. Zbog čega bi bilo koji investitor koji se racionalno ponaša ulagao sopstvene proizvodne faktore ukoliko pretila velika opasnost od eksproprijacije prinosa te investicije.

Što je veća verovatnoća narušavanja privatnih svojinskih prava, manja je verovatnoća investiranja što dovodi do smanjenja stope investicija, a to obara stopu privrednog rasta (Begović, 2011, str. 176).

Grafikon 2. Indeks percepcije korupcije

Izvor: Transparency International, 2018, str. 10–11.

Ako analiziramo izveštaj Investment climate statement, zaključci sprovedenog istraživanja upućuju na to da Srbija poseduje adekvatne zakone za zaštitu imovinskih prava, ali sam postupak sprovođenja imovinskih prava kroz pravosudni sistem može teći veoma sporo. Postoji mnoštvo faktora koji mogu zakomplikovati pitanje svojinskih prava kao što su zahtevi za restituciju, bespravna gradnja, ograničavanje imovinskih prava na prava korišćenja, prevare i sl. Takođe, investitorima se sugeriše da sa posebnom pažnjom istraže sva vlasnička pitanja koja su u vezi sa zemljištem koje je namenjeno za investicione projekte (Jakopin, 2018, str. 97–98).

Jedan od prioritarnih problema koji predstoje za rešavanje u budućnosti jeste borba protiv korupcije. Ovaj cilj je moguće realizovati uz efikasnije sprovođenje zakona, odgovornijeg i transparentnijeg rada vlade, sudstva, policije, ali i uz neupuštanje građana u koruptivne aktivnosti. U prilog visokom stepenu korupcije u Srbiji govori i vrednost Indeksa percepcije korupcije (Corruption Perception Index – CPI) prema kojem Srbija zauzima 77. mesto od ukupno 180 zemalja. Vrednost indeksa izmerena za Srbiju iznosi 39. Indeks uzima vrednosti od 0 do 100 i prezentuje podatke o percipiranim nivoima korupcije u javnom sektoru, pri čemu što je viša vrednost indeksa, to je stepen percipirane korupcije niži (Transparency International, 2018, str.

10–11). U Srbiji se u poslednjih 10 godina vrednost Indeksa percepcije korupcije nije značajno menjala i figurira između vrednosti 35 i 42. Najviše vrednosti indeksa koje ujedno impliciraju i najniži percipirani nivo korupcije beleže Danska, Novi Zeland, Finska, Singapur, Švedska i Švajcarska.

Zaključak

Trošenje ograničenih resursa i zagađivanje životne sredine je limitirano. Sadašnje generacije moraju uskladiti ekonomski i ukupni razvoj sa tim ograničenjima tako da budućim generacijama bude omogućen najmanje isti kvalitet životne sredine.

Koncept održivog razvoja se bazira na ekonomskom rastu koji je u skladu sa prirodom i podrazumeva upotrebu prirodnih resursa za zadovoljenje potreba ljudi u sadašnjosti, uz obezbeđenje njihovog korišćenja i u budućnosti. Ciljevi održivog razvoja su kvalitetno obrazovanje, dobro zdravlje, dostojanstven rad, ekonomski rast i inovacije, odgovorna proizvodnja i potrošnja. Jedan od najvažnijih ciljeva održivog razvoja jeste otvaranje novih radnih mesta i smanjenje stope nezaposlenosti, kao i smanjenje rodne i društvene nejednakosti marginalizovanih grupa, podsticanje zapošljavanja mladih i lica sa invaliditetom, kao i drugih rizičnih grupa.

Ekonomska dimenzija održivog razvoja se bazira na efikasnom korišćenju raspoloživih resursa i rastu produktivnosti koji bi predstavljali važan izvor konkurentske prednosti, ali sve to uz vođenje računa o tome da negativne posledice po životnu sredinu budu svedene na minimum. S druge strane, treba uzeti u obzir i socijalnu i ekološku komponentu održivog razvoja koje se odnose na smanjivanje socijalnih nejednakosti i poboljšanje položaja žena, mladih i drugih ranjivih kategorija u društvu, unapređenje obrazovanja u skladu sa potrebama održivog razvoja, poboljšanje zdravstvene zaštite stanovništva, dostupne, pouzdane, održive i čiste izvore energije, održivo upravljanje vodama, očuvanje ekosistema na kopnu i smanjivanje zagađenja vazduha. Koncept održivog razvoja bi doprineo otvaranju novih radnih mesta, porastu investicija, podstakao bi kreativnost i inovativnost na svim nivoima. Na taj način bi sagledavanje i uvažavanje socijalne i ekološke komponente razvoja predstavljalo obaveznu obaveznu kompanija.

Prisutnost efektivnih, pouzdanih, delotvornih, odgovornih, transparentnih institucija je polazna osnova za implementaciju svih ostalih ciljeva održivog razvoja. Zato i jeste važno da vrednosti ravnopravnosti, efikasnosti, transparentnosti i odgovornosti budu integrisane u sva važna strateška dokumenta i afirmisane kroz strategije zasnovane na tim dokumentima. To je način da se izgrade društvo, privreda i kultura sposobni da na dugi rok održe razvoj i dobrobit za sve građane.

LITERATURA

- Acemoglu, Daron. 2009. *Introduction to Modern Economic Growth*. New Jersey: Princeton University Press.
- Acemoglu, Daron., & Robinson, James A. 2010. „The Role of Institutions in Growth and Development“, u: *Review of Economics and Institutions*, 1 (2), 1–33. <http://dx.doi.org/10.5202/rei.v1i2.14>
- Acemoglu, Daron., Robinson, James A., & Thaicharoen, Yunyong. 2003. „Institutional causes, macroeconomic symptoms: volatility, crises and growth“, u: *Journal of Monetary Economics*, 50, 49–123. <https://economics.mit.edu/files/4434>
- Adams, William. 2006. „The Future of Sustainability: Re-thinking Environment and Development in the Twentyfirst Century“, *Report of the IUCN Renowned Thinkers Meeting*. Pristupljeno 01. maja 2020. <https://portals.iucn.org/library/node/12635>
- Asemoglu, Daron., & Robinson, Džejs A. 2012. *Zašto narodi propadaju-poreklo moći, prosperiteta i siromaštva*. Beograd: Clio.
- Evropska komisija. 2019. „Republika Srbija Izveštaj za 2019. godinu“. Pristupljeno 05. aprila 2020. <http://europa.rs/kljucni-zakljucni-izvestaja-o-srbiji-za-2019-godinu/>
- Ferguson, Nil. 2016. *Velika degeneracija, kako se institucije raspadaju i ekonomije propadaju*, Beograd: Biblioteka Posebna Izdanja.
- Jakopin, Edvard. 2018. „Privredni rast i institucionalna tranzicija Republike Srbije“, u: *Ekonomski horizonti*, 20(2), 95–108. doi:10.5937/ekonhor1802095J
- Ki-Moon, Ban. 2014. „The Road to Dignity by 2030: Ending Poverty, Transforming All Lives and Protecting the Planet“, *Synthesis report of the Secretary-General on the post-2015 sustainable development agenda*. Pristupljeno 05. maja 2020. https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/69/700&Lang=E
- Leković, Vlastimir. 2015. „Institucije potrebne za pokretanje ekonomskog rasta i održivost razvoja“, u V. Leković (prir.): *Institucionalne promene kao determinanta privrednog razvoja Srbije*. Kragujevac: Ekonomski fakultet Univerziteta u Kragujevcu.
- Mignaqui, Vera. 2014. „Sustainable Development as a Goal-Social, Environmental and Economic Dimensions“, u: *International Journal of Social Quality*, 4 (1), 57–77.
- Nacionalna strategija održivog razvoja Srbije. 2008. „Službeni glasnik Republike Srbije“, Pristupljeno 05. maja 2020. <https://www.srbija.gov.rs/dokument/45678/strategije.php>
- Nort, Daglas. 2003. *Institucije, institucionalna promjena i ekonomska uspješnost*. Zagreb: Masmedia.
- Ostojić, Ivana., Jovanović, Predrag., Petrović, Predrag. 2019. „Good Governance and Institution Building as a Condition of EU Integration and Economic Growth“, u G. Ilik i A. Stanojaska (prir.): *Towards a Better Future: Democracy, EU Integration*

and Criminal Justice, Bitolj: Center for Scientific Research at the Faculty of Law – Kičevo.

- Papadopoulos, Yannis. 2007. „Problems of Democratic Accountability in Network and Multilevel Governance”, u: *European Law Journal*, 13(4), 469–486.
- Petrović, Pavle., Brčerević, Danko., Gligorić, Mirjana. 2019. „Why is Serbia an Economic Growth Underachiever? ”, u: *Ekonomika preduzeća* 67 (1–2), 17–33.
- Pogge, Thomas. 2015. „The Sustainable Development Goals: A plan for building a better world?”, u: *Journal of Global Ethics*, 11(1), 1–9.
- SIGMA. 2017. Managerial Accountability in the Western Balkans, paper no. 58. Pristupljeno 23. februara 2020. <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/88be2112-en.pdf?expires=1589277645&id=id&accname=guest&checksum=3C4D-13CF941F0FCF2D15D4382015B95C>
- Spithoven, Antoon. 2019. „Similarities and Dissimilarities between Original Institutional Economics and New Institutional Economics”, u: *Journal of Economic Issues* 53(2), 440–447. DOI 10.1080/00213624.2019.1594532
- Solow, Robert. 1974. „Intergenerational Equity and Exhaustible Resources”, u: *Review of Economic Studies*, 41(5), 29–46.
- Spithoven, Antoon. 2019. „Similarities and Dissimilarities between Original Institutional Economics and New Institutional Economics”, u: *Journal of Economic Issues* 53(2), 440–447. DOI 10.1080/00213624.2019.1594532
- Tmušić, Marko. 2014. „Institucionalne osnove novog modela privrednog razvoja Srbije”, u: *Srpska politička misao*, 21(46), 287–304.
- Transparency International. 2018. „Corruption Perception Index 2018. ”. Pristupljeno 23. aprila 2020. <https://www.transparency.org/cpi2018>

Ivana Ostojić

INSTITUTIONAL COMPONENT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF SERBIA

Abstract

The concept of sustainable development holds a central place today in considering the long term perspective of the survival and progress of humanity. Sustainable development involves resource exploitation, investment management, technological development and institutional changes that must be consistent with future needs, not just the current ones. Such development implies meeting current needs without compromising the ability of future generations to meet their own needs. This paper will analyze the economic aspects of sustainable development, as well as

the advantages and disadvantages of sustainable development in the Republic of Serbia. The emphasis is on the analysis of the institutional component of sustainable development. The importance of institutions and their key role in connecting and supporting the achievement of other goals of sustainable development will be highlighted. The representation of inclusive institutions in a society that promotes the rule of law enables the security of private property and an impartial legal system, and such institutions create inclusive markets. The presence of effective, reliable, efficient, accountable, transparent institutions is the starting point for the implementation of all other goals of sustainable development.

Keywords: sustainable development, institutions, rule of law, economic growth